

Smärre meddelanden.

Ett bidrag till frågan om gånggriftstidens havsnivå vid Östergötland.

Man antager allmänt, att en mycket stor del av Skandinavians stenåldersboplatser varit belägna omedelbart eller nära intill den dåtida havsstranden. Detta antydes ju bl. a. därav, att boplatsernas kronologiska ordning inom ett visst område ofta motsvaras av en ordning efter nivåer.

Emellertid är det i de allra flesta fall omöjligt att med absolut säkerhet påvisa, att havet på boplatsens tid nått upp till denna eller var havsytan vid ifrågavarande tid överhuvud taget gått. Endast i mycket sällsynta undantagsfall låter sig havsnivån med full säkerhet bestämmas.

Vid en av Säterboplatserna i Östergötland föreligger en sådan lycklig möjlighet att fastslå havsnivån, och jag har därför ansett ett kort meddelande härom vara motiverat.

* * *

Säterboplatserna äro 4.¹ Det har numera i den arkeologiska litteraturen vunnit hävd att beteckna dem med siffrorna I—IV, varvid de ordnats efter nivåer i fallande serien. Som keramiken visar, är även nivåföljden kronologisk, i det att med varje lägre nivå följer en alltmera utvecklad keramik.²

Boplats I upptäcktes av undertecknad 1908 vid tillfälligt besök på platsen och har aldrig undersökts eller blivit avvägd. Belägen i ytterst vildvuxen terräng, har den ej senare kunnat återfinnas, och tyvärr ha de keramikprov, som jag medförde från min provgrävning till Statens Historiska Museum, där icke ännu kunnat tillrättaskaffas. Jag har emellertid trots mig kunna säga, att fyndplatsen ligger något högre än boplats II.³ Jag har ett minne av, att godset i allmänhet var grövre än på de övriga boplatserna och att ornamentiken åtminstone huvudsakligen utgjordes av primitiv gropornering.

¹ Jfr ALMGREN, O., *Stenåldersboplatserna vid Bråviken*, i Meddelanden från Östergötlands Fornminnesförening 1906, sid. 23 ff., NERMAN, B., *Östergötlands stenålder*, i samma Meddelanden 1911, sid. 6 ff., samt de uppgifter jag lämnat till EKOLM, G., *Ett arkeologiskt bidrag till frågan om nivåförändringarnas anomalier*, i Geol. Föreningens i Stockholm Förhandlingar 1923, sid. 111, och NIHLÉN, J., *Gottlands stenåldersboplatser*, K. Vitterh. Akad. Handlingar 36: 3, sid. 143 ff.

² Jfr särskilt mina meddelanden hos NIHLÉN, a. a.

³ Uppgiften hos NIHLÉN, a. a. sid. 143, att nivån skulle vara ca 29 m., måste bero på något misstag.

Boplats II upptäcktes vid de undersökningar, som nuvarande professor OSCAR ALMGREN och min broder TURE NERMAN år 1906 utförde å boplatsen nr III. Därvid undersöktes 16 kvm. Åren 1913, 1914 fortsattes undersökningarna av undertecknad och nuvarande dr OLOV JANSE; vi genomgrävde 80 kvm. Boplatsen går ned till en nivå av c:a 27,50 m.; de hittills högst anträffade fynden befinna sig på c:a 29,15 m. Angående keramiken se särskilt *Meddel. fr. Östergötl. Fornminnesförening* 1906, sid. 29, fig. 12—16 och NIHLÉN a. a. sid. 143 f., fig. 113, 114.

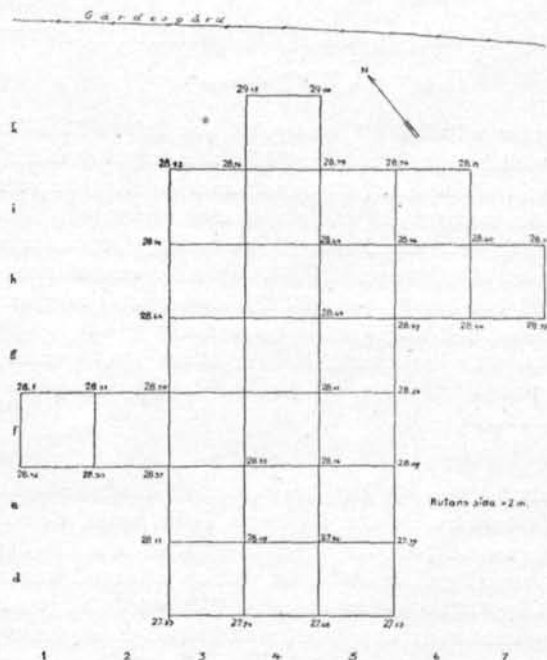

Fig. 123. Plan över boplats II vid Säter.

Boplats III, den först anträffade, upptäcktes av TURE NERMAN år 1905 och undersöktes av honom och OSCAR ALMGREN påföljande år. Man genomgrävde c:a 72 kvm. Boplatsens lägsta kant är belägen på c:a 25 m. över havet; hur långt upp fyndlagret sträcker sig, är ännu icke konstaterat. Angående keramiken se *Meddel. fr. Östergötlands Fornminnesförening* 1906, sid. 25, fig. 2—10.

Boplats IV upptäcktes av OLOV JANSE och mig 1913. Den är högst obetydlig. Vi genomgrävde den nästan fullständigt, i allt 20 kvm. Den ligger på c:a 23—23,65 m. över havet. Ornamentiken framgår av NIHLÉN a. a. sid. 145, fig. 115.

Det var å boplats II, som en iakttagelse kunde göras, vilken är av stort värde för frågan om den samtida havsnivån.

Som planen fig. 123 visar, sträckte sig rutan 5 d 15 cm. längre ned än

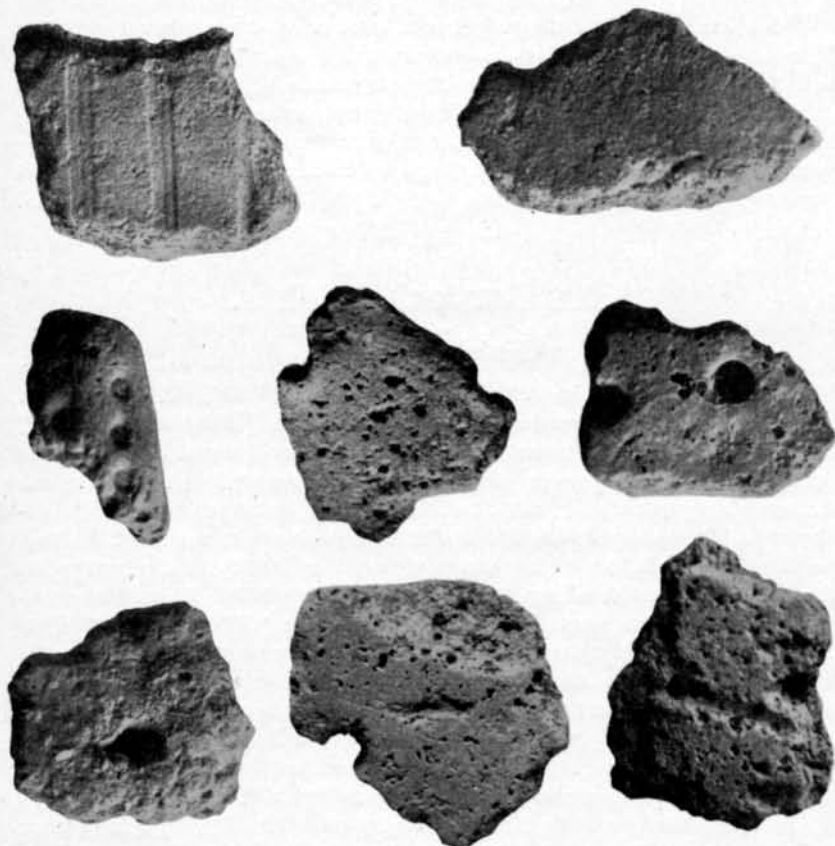

Fig. 124. Svallade lerkärlsbitar från rutan 5 d ä boplatz II vid Säter.

någon annan undersökt ruta. Jag iakttog under grävningarnas gång, att åtskilda lerkärlsbitar i denna ruta voro svallade, medan från andra rutor knappast några säkra svallade bitar kunde konstateras. Detta var så mycket mer påfallande, som denna ruta var fattig på fynd, medan andra voro mångfaldigt rikare. Vid en genomgång av hela det ornerade lerkärlsmaterialet — de till c:a 10,000 uppgående oornrade bitarna har jag ej kunnat genomgå — har jag kunnat konstatera, att från rutan 5 d av 43 lerkärlsbitar minst 20, kanske 23 äro svallade. Däremot finnes från hela det till c:a 3,000 uppgående antalet ornerade lerkärlsbitar från övriga rutor en mycket liten eller försvinnande procent lerkärlsstycken, som till utseendet likna svallade skärvor.¹ I fig. 124 se vi några svallade bitar från rutan 5 d. Man jämföre med de ovan citerade avbildningarna av lerkärlsbitar från samma boplatz.

¹ Jag har haft fördelen att visa fynden för dels geologen docent BROR ASKLUND, dels konservator ERIK SÖRLING, vilka bekräftat riktigheten av mina iakttagelser.

Det kan alltså icke råda något som helst tvivel om, att havet vid tiden för boplats II nått till boplatsens underkant. Vid starkt högvatten ha de allra lägst liggande delarna av boplatsen blivit översvallade; vattnet har då kunnat nå något mera än 27,50 m. över nuvarande normalvattenstånd.

Då emellertid Säterboplatserna, enligt vad keramiken visar, gruppera sig kronologiskt efter nivåerna, är det tydligt, att även de övriga boplatserna legat ungefär vid de dåtida strandlinjerna.

B. Nerman.

Litteratur och kritiker.

Hedebys ålder.

I uppsatsen "*Hedeby och Birka*" (Fornvännen 1926, sid. 1 ff.) har S. LINDQVIST sökt förklara fornstaden Hedeby vid Haddeby Noor som en svensk anläggning (närmast en koloni från Birka) och därvid utgått ifrån, att detta Hedeby anlagts först omkring år 900. Gentemot den av mig i "*Norden och Västeuropa i gammal tid*", sid. 53 ff. hävdade uppfattningen, att nämnda Hedeby varit identiskt med den från 800-talets historia under namnen Sliesthorp och Sliaswich kända danska handelsorten, fasthåller LINDQVIST i en ny uppsats "*Slesvig och Birka*" (i samma tidskrift och årgång, sid. 245 ff.) vid den förstnämnda åldersbestämningen. Han förklarar (sid. 249): "I 800-talets historia hör sålunda — för så vitt vi för närvarande kunna bedöma saken — Hedeby eller staden inom halvkretsvalLEN vid Haddeby Nor icke hemma". 800-talets handelsort vid Slien anser LINDQVIST i stället vara att söka vid norra stranden av Slien inom den där liggande äldsta delen av staden Slesvig.

Jag tror fortfarande, att vi redan nu ha skäl att bedöma saken på annat sätt.

Först vänder jag mig till fornfyndens vittnesbörd.

Vad de söder om Slien å platsen för det gamla Hedeby gjorda fornfynden angår, så gäller om dem enligt J. MESTORF, att de hänvisa "in die Zeit vom 9.—11. Jahrhundert", och enligt S. MÜLLER, att de till viss del "med al Sikkerhed kan henføres til 9—10. Aarh". (se de av mig i *Norden och Västeuropa*, not 2 till sid. 60 anförda arbetena). Härtill kommer nu, att även F. KNORR (föreståndare för Museum Vaterländischer Altertümer i Kiel, där större delen av dessa fornfynd förvaras), som år 1901 avgav ett av LINDQVIST (sid. 246) åberopat uttalande av innehåll, att de därtills i Hedeby upptagna fynden hänvisade "etwa in die Zeit vom 10. bis 12. Jahrhundert", efter det nya fynd gjorts å platsen, förklarat (se *Schleswig*, Heimatbuch I, herausgeg. von E. Sauermann 1924, sid. 291): "Die frühesten Funde gehören dem neun-

¹ Denna KNORRS uppsats meddelar även andra viktiga rön beträffande Hedeby. Bland annat påpekas här, att (se sid. 28) "man im ganzen mit mehreren Tausend Gräbern auf dem Friedhof rechnen muss", och detta allenast inom halvkretsvalLEN. Läggs härtill gravarna utanför valLEN och å borghöjden, blir resultatet, att det i och vid Hedeby finnes "eine überwältigende Zahl von Gräbern und Grabhügeln". Härav är tydligt, att staden haft en mycket större befolkning än man hittills trott. KNORR har också konstaterat (se sid. 27), att bland stadens befolkning även funnits ett betydande antal hant-